

EDINA SOLAK*
MIRZA BAŠIĆ**
(Zenica)

PRILOG PROUČAVANJU SUFIKSALNE TVORBE
RIJEČI U TURSKOME JEZIKU: ANALIZA
DEVERBALNIH DERIVACIJSKIH SUFIKSA
ZA IZVOĐENJE IMENSKIH RIJEČI U DJELU
DÎVÂNÜ LÛGÂTÎ'T-TÛRK

Abstrakt

Sufiksalna tvorba riječi karakterizira gramatičku strukturu turskoga jezika, a u ovome se radu analiziraju gramatičke i značenjske strukture deverbálnih derivacijskih sufiksa za izvođenje imenskih riječi u djelu *Dîvânü Lügâti't-Türk*. Zapravo, u radu se analiziraju konkretni (kon)tekstualni primjeri iz djela *Dîvânü Lügâti't-Türk* u kojima se upotrebljavaju imenske riječi koje se tvore dodavanjem derivacijskih nastavaka na korijen ili osnovu glagola. Analiza derivacijskih sufiksa koji se dodaju na korijen ili osnovu glagola izvodeći imenske riječi zasniva se na primjerima iz enciklopedijskoga djela koje sadrži sve osobitosti turkijskih jezika u 11. stoljeću. Rezultati dobijeni u analizi trebali bi doprinijeti boljem spoznavanju i razumijevanju sufiksalne tvorbe riječi u turskome jeziku.

Ključne riječi: turski jezik, tvorba riječi, deverbální sufiksi, derivacijski sufiksi, imenske riječi, dijahronijska perspektiva

* Prof. dr. Edina Solak, Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici,
email: edina262@gmail.com

** Doc. dr. Mirza Bašić, Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici,
email: basicmirza99@gmail.com

UVOD

Djelo *Dîvânü Lügâti 't-Türk* autora Mahmuda Kašgarlija neizmjerne je važno za proučavanje leksikografske tradicije i gramatičke strukture turkijskih jezika i dijalekata iz dijahronijske perspektive. Navedeno djelo uvrštava se u skupinu najstarijih sačuvanih enciklopedijskih filoloških djela u historiji pismenosti turkijskih naroda. Djelo pruža vjernu rekonstrukciju razumijevanja turkijskih jezika kao cjeline. Pored toga, u ovome se enciklopedijskome filološkom djelu skreće pažnja i na pojedinačne gramatičke osobitosti jezika turkijskih naroda koji su i u periodu nastanka djela baštinili vlastitu tradiciju, kulturu i običaje. Bez obzira na to što je rukopis djela otkriven relativno kasno, pružio je veliku pomoć naučnoj javnosti da popuni ogromnu prazninu u dijahronijskome istraživanju turkijskih jezika koji su se stoljećima razvijali u historijski i geografski odvojenim, ponekada i izoliranim područjima i različitim društvenim okolnostima.¹

U ovome se radu analiziraju gramatičke i značenjske strukture deverbalskih derivacijskih sufiksa za izvođenje imenskih riječi u djelu *Dîvânü Lügâti 't-Türk*. Sufiksna tvorba riječi jedna je od temeljnih osobitosti gramatičke strukture turkijskih jezika. Deverbalski derivacijski sufiksi za izvođenje imenskih riječi jesu derivacijski sufiksi koji se dodaju na korijen ili osnovu glagola derivirajući imensku riječ. Dakle, deverbalski derivacijski nastavci za izvođenje imenskih riječi dodaju se na korijen ili osnovu glagola i tvore imensku riječ.²

Analiza gramatičkih i značenjskih struktura deverbalskih derivacijskih sufiksa za izvođenje imenskih riječi zasniva se na konkretnim (kon)tekstualnim primjerima iz enciklopedijskoga filološkog djela *Dîvânü Lügâti 't-Türk*. Besim Atalay priredio je prijevod djela *Dîvânü Lügâti 't-Türk* u tri toma, što pruža dobre temelje i dobro polazište za analizu gramatičkih i značenjskih struktura deverbalskih derivacijskih nastavaka za izvođenje imenskih riječi.

U teorijskome i metodološkome smislu analiza se zasniva na tvrdnjama i postavkama iznesenim u znanstvenim radovima koji su objavljeni na turskome jeziku i koji se bave analizom deverbalskih derivacijskih

¹ Edina Solak, Mirza Bašić, "Gramatičke i značenjske strukture denominalnoga derivacijskog sufiksa -IA u djelu *Dîvânü Lügâti 't-Türk*", *Istraživanja*, Fakultet humanističkih nauka Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru, Mostar, 2020, 148–149.

² Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, 3. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, 67.

sufiksa za izvođenje imenskih riječi. Takvi su, prije svega, radovi İpeka Bilgena i Mehmeta Aydına. Godine 1989. na Univerzitetu Hacettepe u Ankari İpek Bilgen odbranio je doktorsku disertaciju pod naslovom *Dîvânü Lügâti't-Türk'te Söz Yapımı (Tvorba riječi u djelu Dîvânü Lügâti't-Türk)*, u kojoj se analiziraju gramatičke strukture derivacijskih sufiksa u djelu koje je predmet analize. U dijelu disertacije naslovljene *Fiilden İsim Yapan Ekler (Deverbalni derivacijski sufiksi za izvođenje imenskih riječi)* analiziraju se gramatičke strukture deverbalnih derivacijskih nastavaka za tvorbu imenskih riječi.³ Znanstveni članak Mehmeta Aydına pod naslovom “*Dîvânü Lügâti't-Türk'te Fiillerden Türetilen İsimler*” (*Imenske riječi koje se u djelu Dîvânü Lügâti't-Türk izvode od glagola*) objavljen je u 39. broju časopisa *Akademik Araştırmalar Dergisi* koji je izašao iz štampe 2008. godine. U članku se, također, analiziraju gramatičke strukture deverbalnih derivacijskih sufiksa za deriviranje imenskih riječi. U članku Mehmeta Aydına u skupinu deverbalnih derivacijskih sufiksa za izvođenje imenskih riječi uvrštavaju se i sufiksi kojima se deriviraju određeni infinitni glagolski oblici⁴ kao što su, naprimjer, glagolske imenice i participi. Takvi infinitni glagolski oblici mogu se nominalizirati i obavljati funkciju imenica. U člancima İpeka Bilgena i Mehmeta Aydına ne analiziraju se konkretni (kon)tekstualni primjeri u kojima se upotrebljavaju imenske riječi koje se deriviraju dodavanjem derivacijskih sufiksa na korijen ili osnovu glagola. Uzimajući u obzir činjenicu da bi jedna takva analiza mogla doprinijeti boljem spoznavanju i razumijevanju značenjskih struktura deverbalnih derivacijskih sufiksa za izvođenje imenskih riječi, u našem se radu analiziraju i konkretni (kon)tekstualni primjeri u kojima se koriste imenske riječi koje se izvode dodavanjem derivacijskih nastavaka na korijen ili osnovu glagola. Na taj se način, pored gramatičke strukture, analizira i značenjska struktura navedenih imenskih riječi. U radu se ne analiziraju sufiksi koji se dodaju na korijen ili osnovu glagola izvodeći

³ İpek Bilgen, *Dîvânü Lügâti't-Türk'te Söz Yapımı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989, 34–80.

⁴ U gramatičkoj strukturi turskoga jezika infinitnim glagolskim oblicima izražava se rečenična subordinacija koja je specifična za rečenični ustroj turskoga jezika i koju ne poznaje rečenični ustroj indoevropskih jezika (v. Edina Solak, Mirza Bašić “Prilog proučavanju konverbâ i kvazikonverbâ u djelu *Kutadgu Bilig* i savremeno-me turskom jeziku“, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 69/2019, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2020, 49–50; Ekrem Čaušević, *Ustroj, sintaksa i semantika infinitnih glagolskih oblika u turskom jeziku: turski i hrvatski jezik u usporedbi i kontrastiranju*, Ibis grafika, Zagreb, 2018, 23–38).

infinite glagolske oblike koji se mogu poimeničiti u određenim kontekstualnim situacijama, prvenstveno zato što smatramo da takvi nastavci trebaju biti predmet analiza koje se bave gramatičkim i značenjskim strukturama infinitivnih glagolskih oblika.

Svi pojmovi koji se navode u ovome radu, a koji imaju rodni značaj i rodno obilježje, obuhvataju na jednak način muški i ženski rod bez obzira na to da li se navode u muškome ili ženskome rodu. Autori rada potpisuju sve prijevode na bosanski jezik.

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-Ak*

U turkijskim jezicima deverbálni derivacijski sufiks *-Ak* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za deriviranje imenica ili pridjeva. Kada se govori o tvorbi imenica, dodavanjem deverbálnoga derivacijskog sufiksa *-Ak* na korijen ili osnovu glagola izvode se imenice kojima se označava oružje ili sredstvo vršenja radnje te imenice kojima se ukazuje na mjesto vršenja radnje. Kada se govori o tvorbi pridjeva, dodavanjem deverbálnoga derivacijskog nastavka *-Ak* na korijen ili osnovu glagola tvore se opisni pridjevi kojima se označava svojstvo vršitelja radnje.⁵

(1) *biçek: Bıçak. Şu savda dahi gelmiştir: neçe yitik biçek erse öz sapın yonumas = bıçak ne kadar keskin olsa da kendi sapını yontmaz. Bu sav, kendi işini beceremeyip te başkalarının işini görüvermiye yeltenen kimse için söylenir.* (DLT I: 384–385) / *biçek: nož. Spominje se i u sljedećoj izreci: Koliko god oštar bio, nijedan nož svoju dršku nije ranio. Ova se izreka upotrebljava za nekoga ko se miješa u tuđe poslove bez obzira na to što nije sposoban obaviti ni svoj posao.*

(2) *batrak: Ucuna bir ipek parçası takılan mızraktır. Savaş günü yiğit kendini bununla tanır.* (DLT I: 465) / *batrak: koplje na čiji se vrh zakači komad platna. Za vrijeme borbe ratnik se predstavlja njime.*

(3) *yazak: Otlak. Yağma ve Toxsı dillerince.* (DLT III: 16) / *yazak: pašnjak. Jezici plemena Jagma i Toksi.*

(4) *ivek: ivek er = ivici, aceleci adam.* (DLT I: 122) / *ivek: brzoplet, užurban, nestrpljiv. Užurban, nestrpljiv čovjek.*

U primjerima (1), (2) i (3) primjećuje se da se dodavanjem deverbálnoga derivacijskog sufiksa *-Ak* deriviraju imenice. U primjerima (1) i (2) može se vidjeti da se dodavanjem deverbálnoga derivacijskog nastavka *-Ak* izvode imenice kojima se označava oružje. Imenice *biçek*

⁵ İ. Bilgen, *Divânü*, 34–35.

(*nož*) i *batrak* (*koplje*) jesu imenice kojima se označava oružje i koje se tvore dodavanjem nastavka *-Ak* na korijen glagola *biçmek* (*sjeći / odsjeći; rezati / odrezati*) i osnovu glagola *baturmak* (*zabadati / zabosti*). U primjeru (3) uočava se da se dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-Ak* mogu tvoriti i imenice kojima se ukazuje na mjesto vršenja radnje. Leksema *yazak* (*pašnjak, livada*) predstavlja imenicu kojom se upućuje na mjesto vršenja radnje i koja se derivira dodavanjem sufiksa *-Ak* na korijen glagola *yazmak*, za koji se navodi da nosi značenje *širiti se / raširiti se*⁶.

U primjeru (4) može se primijetiti da se deverbalni derivacijski sufiks *-Ak* upotrebljava i za tvorbu pridjeva. Leksema *ivek* (*brzoplet, užurban, nestrpljiv*) jeste opisni pridjev kojim se označava svojstvo vršitelja radnje, a ovaj se pridjev tvori dodavanjem nastavka *-Ak* na korijen glagola *ivmek* (*žuriti / požuriti; trčati / potrčati*).

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS -ç

Deverbalni derivacijski sufiks *-ç* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i upotrebljava se za tvorbu imenica kojima se označava rezultat ili efekt glagolske radnje.⁷

(5) *sevinç: Sevinç. Şu savda dahi gelmiştir: öküş sevinç bolsa katığ oxunur = çok sevinen yaman pişman olur, (çok sevinen kimse bu yüzden daha şiddetli kaygıya düşer). Bu sav, taşkınlığı bırakmakla emrolunan kişi için söylenir. (DLT III: 373–374) / sevinç: radost. Spominje se i u sljedećoj izreci: Onaj ko se pretjerano raduje i veseli na kraju se žestoko kaje bezbeli. Ova se izreka upotrebljava za čovjeka kojem se savjetuje da se prestane ponašati drsko i razuzdano.*

(6) *ökünç: Pişmanlık. ol añar ökünç kıldı = o, ona pişman oldu. (DLT III: 449) / ökünç: kajanje, pokajanje. On se pokajao.*

(7) *ögünç: Öğünme. (DLT III) / ögünç: samohvalisanje, razmetanje.*

Lekseme *sevinç* (*radost*), *ökünç* (*kajanje, pokajanje, čežnja, tuga, briga*) i *ögünç* (*samohvalisanje, razmetanje*) uvrštavaju se u skupinu imenica kojima se označava rezultat glagolske radnje i koje se tvore dodavanjem deverbalnoga nastavka *-ç*. Imenice *sevinç* (*radost*) i *ökünç*

⁶ Emek Üşenmez, *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2006, 465.

⁷ Necmettin Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, 18.

(*kajanje, pokajanje, čežnja, tuga, briga*) deriviraju se dodavanjem deverbalnoga derivacijskog sufiksa *-ç* na osnovu glagola *sevinmek* (*radovati se / obradovati se*) i *ökünmek* (*kajati se / pokajati se; čeznuti; tugovati; brinuti se*). Imenica *ögünç* (*samohvalisanje, razmetanje*) tvori se dodavanjem nastavka *-ç* na osnovu reflektivnoga glagola *ögünmek* (*hvaliti se / pohvaliti se; razmetati se*). Refleksivni glagol *ögünmek* (*hvaliti se / pohvaliti se; razmetati se*) tvori se dodavanjem nastavka *-In* na korijen glagola *ögmek* (*hvaliti / pohvaliti*). Stoga se može uočiti da se imenica *ögünç* (*samohvalisanje, razmetanje*) derivira dodavanjem deverbalnoga derivacijskog sufiksa *-ç* na osnovu reflektivnoga glagola *ögünmek* (*hvaliti se / pohvaliti se; razmetati se*), koji se izvodi dodavanjem nastavka *-In* na korijen glagola *ögmek* (*hvaliti / pohvaliti*).

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-çAk*

Deverbalni derivacijski nastavak *-çAk* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za izvođenje imenica i pridjeva kojima se ukazuje na određeno svojstvo.⁸

(8) *basınçak*: *basınçak er = zayıf görülen adam, önem verilmiyen kişi*. (DLT I: 501) / *basınçak*: *slabašan, beznačajjan, nebitan*. Čovjek koji izgleda slabašno, osoba kojoj se ne pridaje nikakav značaj.

(9) *bilinçek*: *Hırsızın yahut başkasının elinde bulunan her çalınmış malın adı*. (DLT I: 510) / *bilinçek*: *naziv za svaki ukradeni predmet koji se nalazi u rukama lopova ili nekoga drugog*.

U primjeru (8) primjećuje se da se dodavanjem deverbalnoga derivacijskog sufiksa *-çAk* derivira opisni pridjev *basınçak* (*slabašan, beznačajjan, nebitan*). Naime, u ovome se primjeru objašnjava značenjska struktura opisnoga pridjeva *basınçak* (*slabašan, beznačajjan, nebitan*), koji se derivira dodavanjem deverbalnoga derivacijskog sufiksa *-çAk* na osnovu glagola *basınmak* (*smatrati nekoga slabašnim, beznačajnim, nebitnim*). U primjeru (9) uočava se da se dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-çAk* izvodi imenica *bilinçek* (*predmet za koji se zna da je ukraden*). U ovome se primjeru pojašnjava značenjska struktura imenice *bilinçek* (*predmet za koji se zna da je ukraden*), koja se tvori dodavanjem nastavka *-çAk* na osnovu pasivnoga glagola *bilinmek*

⁸ Mehmet Aydın, "Divânü Lügâti't-Türk'te Fiillerden Türetilen İsimler", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 39, İstanbul, 2008, 188.

(*biti znan / biti poznat; znati se / poznavati se*). Pasivni glagol *bilinmek* (*biti znan / biti poznat; znati se / poznavati se*) izvodi se dodavanjem nastavka *-In* na korijen glagola *bilmek* (*znati / poznavati*). Dakle, imenica *bilinçek* (*predmet za koji se zna da je ukraden*) tvori se dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-çAk* na osnovu pasivnoga glagola *bilinmek* (*biti znan / biti poznat; znati se / poznavati se*), koji se izvodi dodavanjem sufiksa *-In* na korijen glagola *bilmek* (*znati / poznavati*).

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-çI*

U turkijskim jezicima deverbalni derivacijski nastavak *-çI* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i upotrebljava se za deriviranje imenica i pridjeva.⁹

(10) *kamçı: Kamçı. (DLT I: 417) / kamçı: bič, kandžija.*

(11) *kulnaçı: kulnaçı kısırak = doğuracak kısırak. (DLT I: 491) / kulnaçı: gravidna kobila, kobila koja će se oždrijebiti.*

Leksema *kamçı* (*bič, kandžija*) predstavlja imenicu kojom se označava sredstvo višenja radnje, a tvori se dodavanjem nastavka *-çI* na korijen glagola *kammak* (*snažno udarati / udariti; snažno tući / pretući*). Leksema *kulnaçı* [*gravidna (kobila)*] jeste pridjev koji se izvodi dodavanjem nastavka *-çI* na osnovu glagola *kulnamak* [*ždrijebiti se / oždrijebiti se (kobila)*].

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-çU*

Deverbalni derivacijski sufiks *-çU* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za izvođenje imenica i opisnih pridjeva.¹⁰

(12) *kömçü: gömü, defîne, hazine. (DLT I: 418) / kömçü: zakopano blago, skriveno blago.*

(13) *tutunçu: tutunçu ogul = evlâtlığa alınmış çocuk. (DLT III: 375) / tutunçu: usvojen. Usvojeno dijete, dijete koje je usvojeno.*

Leksema *kömçü* (*zakopano blago*) jeste imenica koja se tvori dodavanjem nastavka *-çU* na korijen glagola *kömmek* (*zakopavati / zakopati*).

⁹ İ. Bilgen, *Divânü*, 37.

¹⁰ M. Aydın, "Divânü", 188.

S druge strane, leksema *tutunçu* (*usvojen, zbrinut*) svrstava se u skupinu opisnih pridjeva koji se deriviraju dodavanjem deverbalnoga derivacijskog sufiksa *-çU*. Ovaj se opisni pridjev derivira dodavanjem sufiksa *-çU* na osnovu glagola *tutunmak* (*držati se / pridržati se; hvatati se / uhvatiti se*).

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-DU*

Deverbalni derivacijski sufiks *-DU* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za deriviranje imenica kojima se označava rezultat ili efekt glagolske radnje.¹¹

(14) *umdu: İstek, dilek, tamah.* (DLT I: 125) / *umdu: želja, molba, žudnja.*

(15) *yartu: Yonga, talaş.* (DLT III: 30) / *yartu: piljevina, strugotina.*

Lekseme *umdu* (*želja, molba*) i *yartu* (*piljevina, strugotina*) uvrštavaju se u skupinu imenica kojima se ukazuje na rezultat glagolske radnje. Može se uočiti da se navedene imenice izvode dodavanjem nastavka *-DU* na korijen glagola *ummak* (*nadati se; očekivati*) i *yarmak* (*cijepati / rascijepati; rascijepiti; odvajati / odvojiti*).

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-DUrUk*

Deverbalni derivacijski nastavak *-DUrUk* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za izvođenje imenica kojima se označavaju predmeti koji se upotrebljavaju za određenu namjenu.¹²

(16) *tizildürük: Çedik, mest gibi şeylerin ucuna takılan pullar.* (DLT I: 529) / *tizildürük: papuče, kaljače koje se nose preko mestvi, materijal koji se stavlja na vrh predmeta kao što su mestve.*

(17) *közüldürük: At kuyruğundan dokunur bir bez parçası; göz kamaştığı, yahut ağrıdığı zaman gözün üzerine konar, közlük te denir.* (DLT III: 529–530) / *közüldürük: krpa koja se kroji od konjskoga repa, prekrivač za oči koji se stavlja kada se osjeti bol u očima, koristi se i naziv naočale.*

¹¹ Zeynep Korkmaz, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, 40–42.

¹² Ferdi Güzel, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yapım Ekleri I: Yazı Dilinde Bulunmayan Yapım Ekleri“, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 66/1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, 79.

Lekseme *tizildürük* (*papuče, kaljače koje su se nosile preko mestvi*) i *közüldürük* (*krpa, prekrivač za oči*) predstavljaju imenice kojima se označavaju predmeti koji se upotrebljavaju za određenu namjenu. Imenicom *tizildürük* (*papuče, kaljače koje su se nosile preko mestvi*) imenuje se odjevni predmet, a primjećuje se da se ova imenica izvodi dodavanjem nastavka *-DUrUk* na osnovu pasivnoga glagola *tizilmek* (*biti redan / biti poredan; redati se / poredati se; biti razvrstavan / biti razvrstan; razvrstavati se / razvrstati se; biti slagan / biti složen; slagati se / složiti se*). Imenicom *közüldürük* (*krpa, prekrivač za oči*) označava se odjevni predmet koji se stavlja na bolne ili povrijeđene oči, a uočava se kako se ova imenica derivira dodavanjem sufiksa *-DUrUk* na osnovu pasivnoga glagola *közülmek* (*biti viđan / biti viđen; viđati se / vidjeti se*).

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-(I)G*

Deverbalni derivacijski nastavak *-(I)G* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za tvorbu imenica i pridjeva. Kada je u pitanju tvorba imenica, dodavanjem deverbalnoga derivacijskog sufiksa *-(I)G* na korijen ili osnovu glagola deriviraju se imenice kojima se označavaju apstraktni pojmovi. Isto tako, dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-(I)G* na korijen ili osnovu glagola mogu se izvoditi i imenice kojima se označava oružje ili instrument za realiziranje radnje, ali i imenice kojima se ukazuje na mjesto vršenja radnje. Kada se govori o tvorbi pridjeva, dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-(I)G* na korijen ili osnovu glagola tvore se opisni pridjevi kojima se upućuje na određeno svojstvo.¹³

(18) *bilig: Bilim, ilim. bilig öğren = ilim öğren. (DLT I: 385) / bilig: znanje, nauka. Uči znanje, uči nauku.*

(19) *yanığ: Korkutma, tehdit. Beg yanığında tüşme = Beyin korkutmasına düşme. (DLT III: 14) / yanığ: zastrašivanje, prijetnja. Nemoj nasjedati na vladarevo zastrašivanje, nemoj nasjedati na vladareve prijetnje.*

(20) *örtüg: Bir şeyin örtüsü; eğer örtüsü. Büyüklerin mezarlarına örtülen ipekli kumaş gibi her şeyin örtüsüne de böyle denir. (DLT I: 103) / örtüg: pokrivač, pokrivač nečega. Ovako se kaže i za pokrivač bilo čega, kao što je svileni pokrivač kojim se pokrivaju grobovi velikana.*

(21) *törpiğ: Törpü, keser. (DLT I: 476) / törpiğ: turpija, tesarska sjekirica.*

¹³ Hamza Zülfikar, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, 92.

(22) *basığ*: *Gece baskını yapılacak olan ve ansızın duşmanın yakalanacağı yer. ol anı basığında tuttu = o, onu baskın yerinde yakaladı.* (DLT I: 372) / *basığ*: *mjesto gdje se treba izvesti iznenadni noćni napad i gdje se iznenada treba uhvatiti neprijatelj. On ga je uhvatio na mjestu gdje je izveden iznenadni napad.*

(23) *suvlağ*: *Hayvan sulanacak yer, yalak, suvat.* (DLT I: 464) / *suvlağ*: *mjesto gdje se životinje poje vodom, pojilo za životinje, korito za pojenje životinja.*

(24) *kuşlağ*: *Kuşların çok olduğu yerdir; orada av yapılır.* (DLT I: 465) / *kuşlağ*: *mjesto gdje ima puno ptica; na tom se mjestu love ptice.*

(25) *arığ*: *arığ neş = temiz nesne.* (DLT I: 63) / *arığ*: *čist, uredan, pedantan. Čist predmet.*

(26) *kuruğ*: *Kuru.* (DLT I: 375) / *kuruğ*: *suh.*

U primjerima (18) i (19) primjećuje se da se deverbálni derivacijski sufiks *-(I)G* upotrebljava za tvorbu imenica kojima se označavaju apstraktni pojmovi. Apstraktne imenice *bilig* (*znanje*) i *yanığ* (*prijetnja, zastrašivanje*) deriviraju se dodavanjem sufiksa *-(I)G* na korijen glagola *bilmek* (*znati / poznavati*) i *yanmak* (*prijetiti / zaprijetiti; plašiti / uplašiti; zastrašivati / zastrašiti*).

U primjerima (20) i (21) uočava se da se deverbálni derivacijski sufiks *-(I)G* koristi za deriviranje imenica kojima se označava instrument za realiziranje radnje. Imenicom *örtüg* (*pokrivač, veo, zavjesa*) imenuje se predmet kojim se realizira koncept pokrivanja ili sakrivanja, a ova se leksema derivira dodavanjem deverbálnoga derivacijskog sufiksa *-(I)G* na korijen glagola *örtmek* (*pokrivati / pokriti; sakrivati / sakriti; zatvarati / zatvoriti*). Imenicom *törpiğ* (*turpija, tesarska sjekirica*) označava se instrument kojim se realizira koncept struganja i turpijanja, a ova se leksema izvodi dodavanjem sufiksa *-(I)G* na osnovu glagola *törpimek* (*strugati / ostrugati; turpijati / isturpijati*).

U primjerima (22), (23) i (24) može se vidjeti da se deverbálni derivacijski nastavak *-(I)G* koristi za izvođenje imenica kojima se označava mjesto vršenja određene djelatnosti. Imenicom *basığ* (*mjesto za iznenadni napad, upad, pritisak, prepad*) ukazuje se na mjesto gdje bi se trebao realizirati iznenadni napad, a navedena je imenica izvedenica koja se tvori dodavanjem nastavka *-(I)G* na korijen glagola *basmak* (*pritisakati / pritisnuti*). Leksema *suvlağ* (*pojilo za životinje, mjesto gdje se životinje poje vodom*) predstavlja imenicu kojom se označava mjesto gdje se životinje poje vodom i koja se derivira dodavanjem deverbálnoga derivacijskog sufiksa *-(I)G* na osnovu glagola *suvlamak* (*piti / napiti se vode; poжити / napojiti nekoga vodom; poжити / napojiti životinje*

vodom). Glagol *suvlamak* (*piti / napiti se vode; pojiti / napojiti nekoga vodom; pojiti / napojiti životinje vodom*) izvodi se dodavanjem denominalnoga derivacijskog sufiksa *-LA* na korijen imenice *suv* (*voda*). Dakle, imenica *suvlağ* (*pojilo za životinje, mjesto gdje se životinje poje vodom*) derivira se dodavanjem deverbalnoga derivacijskog sufiksa *-(I)G* na osnovu glagola *suvlamak* (*piti / napiti se vode; pojiti / napojiti nekoga vodom; pojiti / napojiti životinje vodom*), koji se, pak, tvori dodavanjem denominalnoga derivacijskog sufiksa *-LA* na korijen imenice *suv* (*voda*). Imenicom *kuşlağ* (*ptičnjak, mjesto gdje se ptice love*) imenuje se mjesto gdje se realizira lov na ptice, a ova je imenica izvedenica koja se tvori dodavanjem sufiksa *-(I)G* na osnovu glagola *kuşlamak* (*loviti / uloviti pticu, ptice; hvatati / uhvatiti pticu, ptice*). Glagol *kuşlamak* (*loviti / uloviti pticu, ptice; hvatati / uhvatiti pticu, ptice*) derivira se dodavanjem denominalnoga derivacijskog sufiksa *-LA* na korijen imenice *kuş* (*ptica*). Stoga se može primijetiti da se imenica *kuşlağ* (*ptičnjak, mjesto gdje se ptice love*) izvodi dodavanjem deverbalnoga derivacijskog sufiksa *-(I)G* na osnovu glagola *kuşlamak* (*loviti / uloviti pticu, ptice; hvatati / uhvatiti pticu, ptice*), koji se pak tvori dodavanjem denominalnoga derivacijskog sufiksa *-LA* na korijen imenice *kuş* (*ptica*).

U primjerima (25) i (26) može se uočiti da se deverbalni derivacijski nastavak *-(I)G* upotrebljava za izvođenje opisnih pridjeva kojima se ukazuje na određeno svojstvo. Lekseme *arığ* (*čist, uredan, pedantan*) i *kuruğ* (*suh*) jesu opisni pridjevi koji se tvore dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-(I)G* na korijen glagola *arımak* (*čisiti / očistiti*) i *kurumak* (*sušiti se / osušiti se*).

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-GA*

U turkijskim jezicima deverbalni derivacijski sufiks *-GA* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za deriviranje imenica i pridjeva.¹⁴

(27) *tamga*: *Denize, göle veya dereye dökülen suyun bir kolu. Gemilerin demir attıkları iskele veya limana da tamga denir.* (DLT I: 424) / *tamga*: *jedna pritoka koja se ulijeva u more, jezero ili rijeku. Ovako se kaže i za pristanište ili luku u koju brodovi pristaju.*

(28) *köşige*: *Az gölge.* (DLT I: 448) / *köşige*: *mala sjenka.*

(29) *bilge*: *Akıllı. Şu beyitte dahi gelmiştir:*

¹⁴ Z. Korkmaz, *Türkiye*, 78–79.

Bilge eriğ edgü tutup sözin işit
Erdemini öğreniben işka sura (DLT I: 428)

bilge: inteligentan, pametan. Spominje se i u sljedećem distihu:

*Poslušaj šta ti **pametan** čovjek zbori;*
Sve to usvoji i mnogo toga korisnog stvori.

U primjerima (27) i (28) uočava se da se dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-GA* na korijen ili osnovu glagola izvode imenice. S druge strane, u primjeru (29) primjećuje se da se deverbalni derivacijski sufiks *-GA* upotrebljava i za tvorbu pridjeva. Imenice *tamga* (*pritoka, pristanište, luka*) i *köşige* (*sjenka, sjena*) tvore se dodavanjem nastavka *-GA* na korijen glagola *tammak* (*teći / isteći; curiti / iscuriti; kapati / iskapati*) i *köşimek* (*zatvarati / zatvoriti; prekrivati / prekriti; zaklanjati / zakloniti*). Pridjev *bilge* (*pametan, inteligentan*) tvori se, također, dodavanjem sufiksa *-GA* na korijen glagola *bilmek* (*znati / poznavati*).

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-GAk*

Deverbalni derivacijski nastavak *-GAk* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za izvođenje imenica kojima se označava vršitelj radnje ili njegovo svojstvo. Isto tako, dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-GAk* na korijen ili osnovu glagola mogu se derivirati imenice kojima se ukazuje na rezultat radnje ili pak imenice kojima se imenuje oružje ili instrument kojim se realizira radnja.¹⁵

(30) *saçgak: Malım saçan, israf eden kişiye saçgak denir.* (DLT I: 470) / *saçgak: rasipnik. Tako se kaže za onoga ko rasipa i troši imetak.*

(31) *bezgek: Titreme.* (DLT II: 289) / *bezgek: drhtanje, drhtavica.*

(32) *orgak: Orak.* (DLT I: 119) / *orgak: srp.*

Leksema *saçgak* (*rasipnik*) predstavlja imenicu kojom se označava vršitelj radnje i njegovo svojstvo i koja se tvori dodavanjem sufiksa *-GAk* na korijen glagola *saçmak* (*prosipati / prosuti; dijeliti / podijeliti*). Leksema *bezgek* (*drhtanje, drhtavica*) jeste imenica kojom se ukazuje na rezultat radnje i koja se izvodi dodavanjem nastavka *-GAk* na korijen glagola *bezmek*, za koji se navodi da ima značenje *tresti se / protresti se*;

¹⁵ Zuhul Ölmez, Mustafa Kaçalın, *XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2011, 32.

drmati se / prodrmati se; drhtati)¹⁶. Imenica *orgak (srp)* jeste izvedenica kojom se imenuje instrument kojim se realizira radnja, a uočava se da se ova imenica tvori dodavanjem nastavka *-GAK* na korijen glagola *ormak*, za koji se navodi da nosi značenje *sjeći / odsjeći; isjeći; rezati / odrezati; izrezati*)¹⁷.

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-(I)GÇI*

Deverbalni derivacijski nastavak *-(I)GÇI* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za tvorbu imenica kojima se označava vršitelj radnje ili njegova profesija.¹⁸

(33) *tariğçi: Çiftçi, ekinci.* (DLT III: 242) / *tariğçi: zemljoradnik, ratar.*

(34) *koruğçi: Korucu, bir koruyu koruyucu.* (DLT III: 242) / *koruğçi: stražar, čuvar nečega.*

(35) *soruğçi: Sorucu, kaybolan bir şeyi sorucu.* (DLT III: 242) / *soruğçi: ispitivač, ispitivač koji se raspituje za nešto što je izgubljeno.*

Lekseme *tariğçi (zemljoradnik, ratar)*, *koruğçi (stražar, čuvar)* i *soruğçi (ispitivač)* uvrštavaju se u skupinu imenica kojima se označava vršitelj radnje ili njegova profesija. Uočava se da se navedene imenice izvode dodavanjem nastavka *-(I)GÇI* na osnovu glagola *tarımak (sijati / posijati; saditi / zasaditi)* i *korumak (čuvati / sačuvati; štiti / zaštititi; braniti / odbraniti)*, odnosno na korijen glagola *sormak (pitati / upitati; raspitivati se / raspitati se; ispitivati / ispitati)*.

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-GI*

Deverbalni derivacijski sufiks *-GI* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za deriviranje imenica kojima se označava oružje ili instrument kojim se realizira radnja. Pored toga, dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-GI* na korijen ili osnovu glagola mogu se izvoditi

¹⁶ E. Üşenmez, *Karahanlı*, 156.

¹⁷ E. Üşenmez, *Karahanlı*, 325.

¹⁸ İ. Bilgen, *Divânü*, 52.

i imenice kojima se ukazuje na rezultat ili objekt radnje, ali i imenice kojima se označavaju apstraktni pojmovi.¹⁹

(36) *kanagu*: *Nişter, kan alacak aygıt.* (DLT I: 447) / *kanagu*: *skalpel, sprava za vađenje krvi.*

(37) *bilegü*: *Bileği.* (DLT I: 447) / *bilegü*: *belegija, sprava za oštrenje noževa i drugih sječiva.*

(38) *süpürgü*: *Süpürge.* (DLT I: 490) / *süpürgü*: *metla, četka za čišćenje.*

(39) *kötürgü*: *Götürge, kendisiyle bir şey götürülen nesne.* (DLT I: 490) / *kötürgü*: *sredstvo za transport, sredstvo kojim se prenosi nešto.*

(40) *bergü*: *Borç. anıñ maña bir at bergüsi bar = onun bana bir at borcu, vereceği var.* (DLT I: 427) / *bergü*: *dug. On prema meni ima dug vrijedan jednog konja, on mi je dužan dati jednog konja.*

(41) *külgü*: *Gülüş, gülme.* (DLT I: 430) / *külgü*: *osmijeh, smijanje.*

(42) *tezgi*: *tezgi boldı = duşman gelmesi yüzünden halk arasında ürküntü oldu.* (DLT I: 429) / *tezgi*: *strah, panika. S obzirom na to da je neprijatelj došao, među narodom zavladao je strah.*

U primjerima (36), (37), (38) i (39) primjećuje se da se deverbálni derivacijski sufiks *-GI* upotrebljava za tvorbu imenica kojima se označava instrument kojim se realizira radnja. Imenica *kanagu* (*skalpel, sprava za vađenje krvi*) označava instrument za realiziranje radnje i izvodi se dodavanjem nastavka *-GI* na osnovu glagola *kanamak* (*krvariti / iskrvariti*). Glagol *kanamak* (*krvariti / iskrvariti*) derivira se dodavanjem denominalnoga derivacijskog sufiksa *-A* na korijen imenice *kan* (*krv*). Dakle, imenica *kanagu* (*skalpel, sprava za vađenje krvi*) jeste izvedenica koja se tvori dodavanjem deverbálnoga derivacijskog nastavka *-GI* na osnovu glagola *kanamak* (*krvariti / iskrvariti*), koji se derivira dodavanjem denominalnoga derivacijskog sufiksa *-A* na korijen imenice *kan* (*krv*). Imenica *bilegü* (*belegija, sprava za oštrenje noževa i drugih sječiva*) ukazuje na instrument za oštrenje i tvori se dodavanjem nastavka *-GI* na osnovu glagola *bilemek* (*oštriti / naoštriti*). Imenica *süpürgü* (*metla, četka za čišćenje*) označava instrument kojim se realizira koncept čišćenja i izvodi se dodavanjem nastavka *-GI* na osnovu glagola *süpürmek* (*čistiti / očistiti; počistiti; mesti / pomesti*). Imenicom *kötürgü* (*sredstvo za transport*) imenuje se sredstvo za prenošenje nečega, a ova se leksema derivira dodavanjem sufiksa *-GI* na osnovu glagola *kötürmek* (*prenositi / prenijeti; odnositi / odnijeti; odvoditi / odvesti*).

¹⁹ Ahmet Bican Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1984, 173.

U primjerima (40) i (41) uočava se da se deverbálni derivacijski nastavak *-GI* koristi za izvođenje imenica kojima se ukazuje na rezultat radnje. Imenice *bergü* (*dug*) i *külgü* (*osmijeh*) ukazuju na rezultat radnje i deriviraju se dodavanjem sufiksa *-GI* na korijen glagola *bermek* (*davati / dati*) i *külmek* (*smijati se / nasmijati se*).

U primjeru (42) može se vidjeti da se dodavanjem deverbálnoga derivacijskog sufiksa *-GI* na korijen ili osnovu glagola mogu derivirati i imenice kojima se označavaju apstraktni pojmovi. Apstraktna imenica *tezgi* (*strah, panika*) izvodi se dodavanjem nastavka *-GI* na korijen glagola *tezmek*, za koji se navodi da nosi značenje *bježati / pobjeći*²⁰.

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-GIn*

Deverbálni derivacijski sufiks *-GIn* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i upotrebljava se za deriviranje opisnih pridjeva i imenica kojima se označava rezultat ili objekt radnje.²¹

(43) *tutgun*: *Tutulan, yakalanan; tutsak*. (DLT I: 438) / *tutgun*: *zarobljen, uhvaćen; zarobljenik*.

(44) *turkun*: *turkun suv = durgun su*. (DLT I: 440) / *turkun*: *miran, nepomičan, stajaći. Stajaća voda*.

Leksema *tutgun* (*zarobljen, uhvaćen, zarobljenik*) može imati funkciju pridjeva pasivnoga značenja i imenice kojom se označava rezultat radnje. Primjećuje se da se leksema *tutgun* (*zarobljen, uhvaćen, zarobljenik*) derivira dodavanjem deverbálnoga derivacijskog sufiksa *-GIn* na korijen glagola *tutmak* (*držati / pridržati; hvatati / uhvatiti*). U primjeru (44) izražava se značenjska struktura opisnoga pridjeva *turkun* (*miran, nepomičan, stajaći*), koji se izvodi dodavanjem nastavka *-GIn* na korijen glagola *turmak* (*stajati / stati*).

²⁰ E. Üşenmez, *Karahanlı*, 403.

²¹ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, 9. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, 243.

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-(I)GIIG*

Deverbalni derivacijski nastavak *-(I)GIIG* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i upotrebljava se za tvorbu pridjeva pasivnoga značenja.²²

(45) *yapıǵlıǵ*: *Kapalı. yapıǵlıǵ kapuǵ = kapalı kapı.* (DLT III: 49) / *yapıǵlıǵ*: *zatvoren, pokriven, zaklonjen. Zatvorena vrata.*

(46) *yadıǵlıǵ*: *Yayılı. yadıǵlıǵ töşek = yayılı döşek.* (DLT III: 49) / *yadıǵlıǵ*: *raširen, prostrt. Prostrt duşek.*

Pridjevi pasivnoga značenja *yapıǵlıǵ* (*zatvoren, pokriven, zaklonjen*) i *yadıǵlıǵ* (*raširen, prostrt*) izvode se dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-(I)GIIG* na korijen glagola *yapmak* (*zatvarati / zatvoriti; pokrivati / pokriti; zaklanjati / zakloniti*) i *yadmak* (*širiti / raširiti; prostirati / prostrijeti*).

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-GUÇ*

Deverbalni derivacijski sufiks *-GUÇ* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za izvođenje imenica kojima se označava vršitelj radnje i njegovo svojstvo ili pak imenica kojima se imenuje oružje ili instrument kojim se realizira radnja.²³

(47) *arguç*: *İnsanın aldandığı nesnelər.* (DLT I: 95) / *arguç*: *Stvari koje zavaraju čovjeka.*

(48) *bıçguç*: *Makas; kendisiyle herhangi bir şey bıçilen nesne.* (DLT I: 452) / *bıçguç*: *makaze, predmet kojim se bilo šta reže ili siječe.*

Imenica *arguç* (*lažov, prevarant*) označava vršitelja radnje i njegovo svojstvo, a derivira se dodavanjem sufiksa *-GUÇ* na korijen glagola *armak*, za koji se navodi da ima značenje *varati / prevariti*²⁴. Imenica *bıçguç* (*makaze*) ukazuje na predmet kojim se realizira sječenje ili rezanje i tvori se dodavanjem nastavka *-GUÇ* na korijen glagola *bıçmak* (*sjeći / odsjeći; isjeći; rezati / odrezati; izrezati*).

²² Z. Ölmez, M. Kaçalın, *XI-XIII. Yüzyıllar*, 33.

²³ N. Hacıeminoǵlu, *Karahanlı*, 20.

²⁴ E. Üşenmez, *Karahanlı*, 130.

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-I*

Deverbalni derivacijski nastavak *-I* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za tvorbu imenica kojima se označava rezultat radnje.²⁵

(49) *egri*: *Eğri. Şu savda da gelmiştir: yılan kendi egrisin bilmes tevi boynın egri ter = yılan kendi eğrisini bilmez, deve boynuna eğri der. Bu sav, kendinde olan bir şeyle başkasını kinayan kimse için söylenir.* (DLT I: 127) / *egri*: *iskrivljenost. Spominje se i u sljedećoj izreci: Zmija ne zna za svoju iskrivljenost, već za tijelo deve kaže da je krivo. Ova se izreka govori za nekoga ko prekorava drugoga zbog neke osobine koju i sam posjeduje.*

(50) *yazı*: *Yazı, boşluk, açıklık, alan.* (DLT III: 24) / *yazı*: *ravnica, prostranost, otvoren prostor.*

Lekseme *egri* (*krivina, iskrivljenost*) i *yazı* (*ravnica, prostranost, otvoren prostor*) jesu imenice kojima se označava rezultat radnje. Imenica *egri* (*krivina, iskrivljenost*) izvodi se dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-I* na osnovu glagola *egirmek* (*sukati, upredati*), dok se imenica *yazı* (*ravnica, prostranost, otvoren prostor*) derivira dodavanjem sufiksa *-I* na korijen glagola *yazmak* (*širiti se / raširiti se*).

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-(I)k*

U turkijskim jezicima deverbalni derivacijski sufiks *-(I)k* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za izvođenje imenica kojima se označava rezultat radnje te za tvorbu pridjeva pasivnoga značenja.²⁶

(51) *ayık*: *Söz verme, va'd. anıñ maña ayıkı bar = onun bana va'dı var.* (DLT I: 84) / *ayık*: *obećanje, data riječ. On mi je dao riječ.*

(52) *bölük*: *Bölük, hayvanlardan bir bölüm. bir bölüm koy = bir bölüm koyun sürüsü, bir bölüm kişi = bir bölüm adam. Bu isim, cemi gösteren isimlerdendir. Ulus ve deve gibi.* (DLT I: 385) / *bölük*: *dio, grupa, vojna jedinica. Jedna grupa iz stada ovaca. Jedna grupa ljudi. Ova imenica jeste zbirna imenica poput, naprimjer, imenice narod.*

(53) *bezek*: *Nakış.* (DLT I: 385) / *bezek*: *ukras.*

(54) *artak*: *Bozulmuş. artak neñ = bozulmuş nesne.* (DLT I: 119) / *artak*: *pokvaren, loš. Pokvarena stvar.*

²⁵ Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996, 443.

²⁶ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1979, 220–221.

(55) *bozuk ev: Bozuk ev. Yıkılmış, kırılmış her şey için de böyle denir. (DLT I: 378) / bozuk ev: srušena kuća. Ovako se kaže i za sve drugo što je uništeno, srušeno, pokvareno.*

U primjerima (51), (52) i (53) može se primijetiti da se deverbálni derivacijski sufiks *-(I)k* koristi za izvođenje imenica kojima se označava rezultat radnje. Lekseme *ayık (obećanje)* i *bölük (dio, grupa, vojna jedinica)* jesu imenice kojima se označava rezultat radnje i koje se deriviraju dodavanjem sufiksa *-(I)k* na korijen glagola *aymak (govoriti / reći)* i *bölmek (razdvajati / razdvojiti)*. I leksema *bezek (ukras, šminka)* uvrštava se u skupinu imenica kojima se ukazuje na rezultat radnje, a ova se imenica tvori dodavanjem nastavka *-(I)k* na osnovu glagola *bezemek (sređivati / srediti; dotjerivati / dotjerati; uljepšavati / uljepšati; šminkati / našminkati)*.

U primjerima (54) i (55) može se vidjeti da se deverbálni derivacijski nastavak *-(I)k* upotrebljava za tvorbu pridjeva pasivnoga značenja. Lekseme *artak (pokvaren, loš)* i *bozuk (pokvaren, uništen, srušen)* jesu pridjevi pasivnoga značenja koji se izvode dodavanjem deverbálnoga derivacijskog sufiksa *-(I)k* na osnovu glagola *artamak (kvariti se / pokvariti se; biti kvaren / biti pokvaren; uništavati se / uništiti se; biti uništavan / biti uništen; rušiti se / srušiti se; biti rušen / biti srušen)*, odnosno na korijen glagola *bozmak (kvariti / pokvariti; uništavati / uništiti; rušiti / srušiti)*.

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-(I)m*

Deverbálni derivacijski sufiks *-(I)m* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i upotrebljava se za deriviranje imenica kojima se označava rezultat glagolske radnje i leksema kojima se ukazuje na količinu, mjeru ili proporciju.²⁷

(56) *alım: Alacak, kişinin üzerinde olan borç. Şu savda dahi gelmiştir: alımçı arslan berimçi sıçgan = alıcı arslan, borçlu sıçan. (DLT I: 75) / alım: uzimanje pozajmice, dug koji čovjek treba vratiti. Spominje se i u sljedećoj izreci: Lav koji se s dugovima bori u običnog se dužnog pacova pretvori.*

(57) *ölüm: Ölüm. (DLT I: 75) / ölüm: smrt.*

(58) *berim: Borç, verim. Şu savda dahi gelmiştir: alımçı arslan, berimçi sıçgan = alacaklı arslan, verecekli, borçlu sıçan. (DLT I: 409) / berim: dug,*

²⁷ Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, 11. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, 351.

pozajmica, davanje pozajmice. Spominje se i u sljedećoj izreci: Lav koji se s dugovima bori u običnog se dužnog pacova pretvori.

(59) *orum: bir orum ot = bir kesim ot. (DLT I: 75) / orum: dio, svežanj. Jedan svežanj trave.*

(60) *öküm: bir öküm yarmak = bir yiğın para. (DLT I: 75) / öküm: gomila, hrpa. Gomila para, hrpa para.*

(61) *sagım: bir sagım süt = bir sağıšta sağılan süt. (DLT I: 397) / sagım: količina izmuzenog mlijeka, količina mlijeka koja se dobije u jednom muzenju.*

U primjerima (56), (57) i (58) uočava se da se deverbálni derivacijski sufiks *-(I)m* koristi za deriviranje imenica kojima se označava rezultat glagolske radnje. Leksema *alım* (*dug, pozajmica, uzimanje pozajmice*), *ölüm* (*smrt*) i *berim* (*dug, pozajmica, davanje pozajmice*) predstavljaju imenice kojima se upućuje na rezultat glagolske radnje i koje se izvode dodavanjem nastavka *-(I)m* na korijen glagola *almak* (*uzimati / uzeti*), *ölmek* (*umirati / umrijeti; poginuti*) i *bermek* (*davati / dati*).

U primjerima (59), (60) i (61) može se vidjeti da se deverbálni derivacijski nastavak *-(I)m* upotrebljava za izvođenje leksema kojima se ukazuje na količinu i mjeru. U ovim se primjerima pojašnjava značenjska struktura leksema *orum* (*dio, svežanj*), *öküm* (*gomila, hrpa*) i *sagım* (*količina izmuzenoga mlijeka, količina mlijeka koja se dobije u jednome muzenju*), kojima se označava količina i koje se tvore dodavanjem sufiksa *-(I)m* na korijen glagola *ormak* (*sjeći / odsjeći; isjeći; rezati / odrezati; izrezati*), *ökmek* (*sakupljati / sakupiti*) i *sagmak* (*musti / pomusti*).

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-mAn*

Deverbálni derivacijski nastavak *-mAn* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za tvorbu imenica kojima se označava instrument ili sredstvo za realiziranje radnje.²⁸

(62) *örtmen: Dam, satıh. (DLT III: 412) / örtmen: krov, streha.*

Leksema *örtmen* (*krov, streha*) jeste imenica kojom se označava sredstvo kojim se realizira koncept pokrivanja, sakrivanja i zatvaranja, a primjećuje se da se ova imenica izvodi dodavanjem deverbálnoga derivacijskog sufiksa *-mAn* na korijen glagola *örtmek* (*pokrivati / pokriti; sakrivati / sakriti; zatvarati / zatvoriti*).

²⁸ Gürer Gülsevin, Selma Gülsevin, (*Kâmûs-ı Türki'ye Göre*) *Türkçede Yapım Ekleri ve Kullanışları I: Fiilden İsim Yapan Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Malatya, 1993, 93.

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-(I)n*

U turkijskim jezicima deverbálni derivacijski sufix *-(I)n* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i služi za izvođenje imenica kojima se označava rezultat ili objekt glagolske radnje te za tvorbu opisnih pridjeva.²⁹

(63) *esin: Esinti, nesim.* (DLT I: 77) / *esin: vjetar, povjetarac.*

(64) *akın: Sel. Beklenmiyen, birdenbire gelen sele munduz akın denir:* (DLT I: 77) / *akın: poplava. Za neočekivanu poplavu koja se desi u trenu kaže se iznenadna poplava.*

(65) *tütün: Duman. Şu savda dahi gelmiştir: ot tütünsüz bolmas, yigit ya-zuksuz bolmas = ateş dumansız, genç günahsız olmaz.* (DLT I: 400) / *tütün: dim. Spominje se i u sljedećoj izreci: Vatra ne može gorjeti bez dima, a mladić ne može odoljeti dunjalučkim grijehovima.*

(66) *irkin: irkin su = irkinti su. Her toplanmış olan şeye de böyle denir.* (DLT I: 108) / *irkin: nagomilan. Bara, nagomilana voda. Ovako se kaže i za sve drugo što se nagomilalo.*

(67) *yakın: Yakın, yakın yer = yakın yer.* (DLT III: 22) / *yakın: blizak. Blisko mjesto. Susjedno mjesto.*

U primjerima (63), (64) i (65) primjećuje se da se deverbálni derivacijski sufix *-(I)n* koristi za izvođenje imenica kojima se označava rezultat glagolske radnje. Leksema *esin* (*vjetar, povjetarac*), *akın* (*poplava*) i *tütün* (*dim*) uvrštavaju se u skupinu imenica kojima se ukazuje na rezultat glagolske radnje, a navedene se imenice deriviraju dodavanjem deverbálnoga derivacijskog sufixa *-(I)n* na korijen glagola *esmek* (*puhati / puhnuti*), *akmak* (*teći / isteći; curiti / iscuriti; kapati / iskapati*) i *tütmek* (*dimiti se / zadimiti se; pušiti se*).

U primjerima (66) i (67) uočava se da se deverbálni derivacijski sufix *-(I)n* upotrebljava za tvorbu opisnih pridjeva. Leksema *irkin* (*nagomilan*) jeste opisni pridjev koji se izvodi dodavanjem deverbálnoga derivacijskog nastavka *-(I)n* na korijen glagola *irkmek*, za koji se navodi da ima značenje *gomilati / nagomilati; sakupljati / sakupiti*³⁰. Leksema *yakın* (*blizak, obližnji, susjedan*) predstavlja opisni pridjev koji se tvori dodavanjem sufixa *-(I)n* na korijen glagola *yakmak*, za koji se navodi da nosi značenje *približavati se / približiti se*³¹.

²⁹ Himmet Biray, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, 160–163.

³⁰ E. Üşenmez, *Karahanlı*, 233.

³¹ E. Üşenmez, *Karahanlı*, 451.

DEVERBALNI DERIVACIJSKI SUFIKS *-(U)t*

Deverbalni derivacijski nastavak *-(U)t* dodaje se na korijen ili osnovu glagola i koristi se za tvorbu imenica i pridjeva. Kada se govori o tvorbi imenica, dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-(U)t* na korijen ili osnovu glagola izvode se imenice kojima se ukazuje na rezultat glagolske radnje ili pak imenice kojima se označava sredstvo kojim se realizira radnja. Kada je u pitanju izvođenje pridjeva, dodavanjem ovoga derivacijskog sufiksa na korijen ili osnovu glagola tvore se pridjevi pasivnoga značenja.³²

(68) *yanut*: *Cevap. söz yanuti = sözün yanıtı. (DLT III: 28) / yanut: odgovor. Odgovor na priču, odgovor na glasine.*

(69) *köçüt*: *At. (DLT I: 357) / köçüt: konj.*

(70) *yaşut*: *yaşut neş = gizli nesne. (DLT III: 8) / yaşut: sakriven, tajanstven. Sakriven predmet, tajanstven predmet.*

U primjerima (68) i (69) može se vidjeti da se deverbalni derivacijski nastavak *-(U)t* upotrebljava za izvođenje imenica. Leksema *yanut* (*odgovor*) jeste imenica kojom se ukazuje na rezultat glagolske radnje i koja se derivira dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-(U)t* na korijen glagola *yanmak* (*okretati se / okrenuti se; vraćati se / vratiti se*). S druge strane, leksema *köçüt* (*konj*) predstavlja imenicu kojom se imenuje životinja kojom se realizira koncept iseljavanja, a ova se imenica tvori dodavanjem nastavka *-(U)t* na korijen glagola *köçmek* (*seliti se / preseliti se; iseljavati se / iseliti se*).

U primjeru (70) može se primijetiti da se deverbalni derivacijski nastavak *-(U)t* koristi za tvorbu pridjeva. Leksema *yaşut* (*sakriven, tajanstven*) predstavlja pridjev pasivnoga značenja koji se izvodi dodavanjem deverbalnoga derivacijskog nastavka *-(U)t* na korijen glagola *yaşmak*, za koji se navodi da ima značenje *sakrivati / sakriti; tajiti*³³.

ZAKLJUČAK

U radu su analizirane gramatičke i značenjske strukture imenskih riječi koje se u djelu *Dîvânü Lügâti 'l-Türk* izvode dodavanjem derivacijskih sufiksa na korijen ili osnovu glagola. Na taj su se način, zapravo, anali-

³² G. Gülsevin, S. Gülsevin, (*Kâmûs-ı Türkî'ye Göre*), 93.

³³ E. Üşenmez, *Karahanlı*, 462.

zirale gramatičke i značenjske strukture deverbalnih derivacijskih sufiksa za izvođenje imenskih riječi. Analiza je ukazala na činjenicu da se u djelu *Đivânu Lüğâti t-Türk* deverbalni derivacijski sufiksi upotrebljavaju za tvorbu imenica i pridjeva. Kada je u pitanju tvorba imenica, analiza je pokazala da se deverbalni derivacijski nastavci najčešće koriste za izvođenje imenica kojima se označava rezultat ili efekt glagolske radnje i imenica kojima se označava oružje ili sredstvo realiziranja radnje. Pored toga, u analizi konkretnih primjera moglo se vidjeti da se dodavanjem derivacijskih sufiksa na korijen ili osnovu glagola izvode i imenice kojima se označava vršitelj radnje, njegovo svojstvo ili njegova profesija, imenice kojima se ukazuje na mjesto vršenja radnje, imenice kojima se označavaju apstraktni pojmovi te imenice kojima se imenuju predmeti za određenu namjenu. Kada se govori o deriviranju pridjeva, u analizi se vidjelo da se deverbalni derivacijski sufiksi upotrebljavaju za tvorbu opisnih pridjeva i pridjeva pasivnoga značenja. Moglo se primijetiti da se i određene lekseme kojima se ukazuje na količinu ili mjeru mogu izvoditi dodavanjem derivacijskih nastavaka na korijen ili osnovu glagola.

Analiza je pokazala da se deverbalni derivacijski sufiksi za izvođenje imenskih riječi mogu dodavati i na osnovu pasivnih i refleksivnih glagola, ali i na osnovu deriviranih glagola koji se izvode dodavanjem denominalnih derivacijskih sufiksa na korijen ili osnovu imenskih riječi.

Jedna ovakva analiza trebala bi dati doprinos proučavanju gramatičke i značenjske strukture turskoga jezika iz dijahronijske perspektive. Rezultati dobijeni u analizi trebali bi doprinijeti boljem spoznavanju i razumijevanju sufiksalne tvorbe riječi u turskome jeziku te mogu poslužiti kao dobar temelj i dobro polazište za daljnja istraživanja i proučavanja gramatičke i značenjske strukture turskoga jezika iz dijahronijske perspektive.

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF SUFFIX
WORD FORMATION IN TURKISH LANGUAGE: AN
ANALYSIS OF DEVERBAL DERIVATIVE SUFFIXES
FOR NOMINAL WORD FORMATION IN *DÎVÂNÜ
LÜGÂTİ'T-TÜRK*

Summary

Suffix word formation is a characteristic of Turkish language grammar, and this paper analyzes grammatical and semantic structures of deverbal derivative suffixes for nominal word formation in *Dîvânü Lügâti't-Türk*. Actually, this paper analyzes particular (con)textual examples from *Dîvânü Lügâti't-Türk*, which uses nominal words formed by adding derivative endings to the root or base of a verb. The analysis of derivative suffixes added to the root or base of a verb to make nominal words is based on examples from the encyclopedia which contains all particularities of Turkic languages in the 11th century, thus pointing out the fact that such an analysis should be a peculiar contribution to the study of Turkish language from a diachronic perspective. Moreover, the results obtained from the analysis should contribute to the better knowledge and comprehension of suffix word formation in Turkish language and they could be a good foundation and a good starting point for further research on derivative suffixes from a diachronic perspective.

Key words: Turkish language, word formation, deverbal suffixes, derivative suffixes, nominal words, diachronic perspective

SKRAĆENICE

- DLT I – Atalay, Besim, *Dîvânü Lügâti't-Türk Tercümesi I*, Cilt I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1985.
- DLT II – Atalay, Besim, *Dîvânü Lügâti't-Türk Tercümesi II*, Cilt II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1986a.
- DLT III – Atalay, Besim, *Dîvânü Lügâti't-Türk Tercümesi III*, Cilt III, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1986b.

IZVORI I LITERATURA

- Atalay, Besim, *Dîvânü Lügati't-Türk Tercümesi I*, Cilt I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1985.
- Atalay, Besim, *Dîvânü Lügati't-Türk Tercümesi II*, Cilt II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.
- Atalay, Besim, *Dîvânü Lügati't-Türk Tercümesi III*, Cilt III, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.
- Aydın, Mehmet, "Divânü Lügâti't-Türk'te Fiillerden Türetilen İsimler", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 39, İstanbul, 2008, 182–191.
- Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, 9. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Bilgen, İpek, *Dîvânü Lügâti't-Türk'te Söz Yapımı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.
- Biray, Himmet, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Čaušević, Ekrem, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996.
- Čaušević, Ekrem, *Ustroj, sintaksa i semantika infinitivnih glagolskih oblika u turskom jeziku: turski i hrvatski jezik u usporedbi i kontrastiranju*, Ibis grafika, Zagreb, 2018.
- Ercilasun, Ahmet Bican, *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1984.
- Ercilasun, Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, 11. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.
- Gencan, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1979.
- Gülsevin, Güler; Gülsevin, Selma, (*Kâmûs-ı Türki'ye Göre*) *Türkçede Yapım Ekleri ve Kullanışları I: Fiilden İsim Yapan Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Malatya, 1993.
- Güzel, Ferdi, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yapım Ekleri I: Yazı Dilinde Bulunmayan Yapım Ekleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 66/1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, 73–114.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- Korkmaz, Zeynep, *Türkçede Eklerin Kullanış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, 3. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

- Ölmez, Zuhâl; Kaçalın, Mustafa, *XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2011.
- Solak, Edina; Bašić, Mirza, “Prilog proučavanju konverbâ i kvazikonverbâ u djelu *Kutadgu Bilig* i savremenome turskom jeziku“, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 69/2019, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2020, 47–69.
- Solak, Edina; Bašić, Mirza, “Gramatičke i značenjske strukture denominalnoga derivacijskog sufiksa -LA u djelu *Dîvânü Lügâti't-Türk*“, *Istraživanja*, Fakultet humanističkih nauka Univerziteta “Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2020, 147–159.
- Üşenmez, Emek, *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2006.
- Zülfikar, Hamza, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.